

Titkosszolgák és célszemélyek, futballmezben – és anélkül¹

Néhai Réz Pál, a magyar irodalmi élet egyik utolsó nagyhatású „organizátora” (1930–2016), a legrangosabb magyar folyóiratok közé tartozó *Holmi* alapító főszerkesztője, valamikor a rendszerváltoz(tat)ás hajnalán, már nem emlékszem, milyen apropóból egy fura históriát osztott meg velem, amit nemigen tudott értelmezni. Réz Paliról sokan tudják, hogy kiváló műfordító is volt, aki jó néhány francia nyelvű alapművet (Gide, Kundera, Semprun stb.) ültetett át anyanyelvére. Azt viszont kevésbé, hogy kora ifjúságában, miután a vészkorszak baljós éveiben Nagyváradról átszöktek a román határon, családotól megjárta az olténiai Târgu-Jiuban levő internálótábor, ennél fogva románul is kitűnően beszélt, annál is inkább, mert az alapokat már váradi kisiskolásként elsajátította. Sőt, bár diplomát nem szerzett, Eötvös-kollégistaként egy ideig a pesti bölcsészkar román szakos hallgatója is volt. Nincs abban tehát semmi rendkívüli, hogy klasszikus román műveket is szerkesztett, sőt az erdélyi, román származású, híres francia filozófustól, Emil Ciorantól (1911–1995) fordított is. Még hozzá olyan magas színvonalon, hogy a Román Írók Szövetsége is tagjai sorába választotta, s gyakran meghívták különféle bukaresti rendezvényekre, közgyűlésekre, találkozókra.

Pár nappal egyik romániai útja előtt felhívta egy Nagyváradról elszármazott, idősebb pesti hölgyismerőse, és megkérte, vigyen el néhány doboz drága svájci gyógyszert a román fővárosban élő bátyjának, aki súlyos rákbeteg, gyakorlatilag halálán van. Az eset a nyolcvanas évek derekán történt, a ceausescui „aranykor”² legsötétebb időszakában.

Réz annak rendje s módja szerint elrepült a történelmi Havaselve székvárosába, betette bőröndjét a *Gara de Nord* környéki szállodája bemikrofonozott szobájába (amelyet a nevesebb vendégekre „utazó” román titkosszolgák megrogzított ősi szokás szerint távollétében szakszerűen átkutattak), s hogy mielőbb

BORSI-KÁLMÁN BÉLA (1948) történész, műfordító, diplomata, az MTA doktora.

1 Részlet a szerző *Az Aranycsapat és ami utána következik* című előkészületben levő könyvéből.

2 Novák 2011.

túllessen a megbízáson, rögvest taxit hívott, és kivitette magát a megadott címre, az egyik *mahalába*, ami magyarul lepukkant, falusias jellegű külvárost jelent. A ház, ahol a „célszemély” lakott, romos volt, falai omladoztak, pergett róla a vakolat, a kertet benőtte a gaz, mindenütt szanaszét dobált, rozsdás lábasok, törött üveg- és cserépkancsók, piszok, áporodott bűz. Az ajtó nyitva volt, a szobában leírhatatlan rendetlenség, a közepén széles, kerevetszerű franciaágy, rajta egy csontsovány, nyolcvanon túli öregember, pupillája tágra nyílt, ijesztően beesett, borostás arcán a *facies hippocratica* (hippokráteszi grimasz), a mindnyájunkra leselkedő végkifejlet hamisítatlan jelei. Húga igazat beszélt, valóban az utolsó stádiumban volt.

Nézze, Réz úr, szólt a teljesen elmagányosodott, idős férfi, miután megköszönte a küldeményt. Mint láthatja, nekem már annyi, talán pár napom van még hátra. Veszténivalóm nincs. Elmondok önnek egy történetet, aztán azt kezd vele, amit jónak lát.

Én ama román állambiztonsági különítmény egyik tagja vagyok, akit sokadmagammal 1956 őszén Budapestre vezényeltek. Feladatunk a forradalom idején szétvert ÁVH újjászervezése s a kialakulóban levő Kádár-rendszer belső rendjének a biztosítása volt, amíg a magyar szolgálatok erőre nem kapnak. Természetesen mindnyájan magyarok voltunk, erdélyiek s főként partiumiak.³ Misszióink teljesítése után hazarendeltek bennünket, és megeskettek, hogy mindhalálíg tartjuk a szánkat. A titkot elvisszük magunkkal a sírba!

Nagyon valószínű, nem ezekkel a szavakkal könnyített a lelkén (feltehetően „ellenforradalomról” beszélt!), s arra sem esküszöm meg, hogy hajszálpontosan adom vissza Réz Pál adomáját, de ez a lényegen nemigen változtat. Mert, ha a történet igaz, alighanem át kell némiképp értékelnünk a magyar és román titkosszolgálatok 1956 utáni ellentmondásos kapcsolatrendszerét! Mert, talán nem kell mondanom, az epizód nekem is komoly fejtörést okozott, s akárcsak Réz Pál, én se nagyon tudtam „értelmezni”. A mindenkori magyar-román viszony egyik szakterületem lévén, elkezdtem hát utánajárni, ilyen szemmel is tanulmányozni a korszakkal foglalkozó monográfiákat s dokumentumgyűjteményeket. De csupán egyetlen „érdekes” adatra bukkantam mindjárt két forrásban is: Valter Roman (1913–1983), a román állambiztonsági apparátus – közismert magyar nevén Szekuritáte (szeku) – moszkvai instrukciók alapján végrehajtott átszervezésének komisszára, később a titói Jugoszlávia helyett Gheorghiu-Dej népi demokratikus Romániájába hurcolt Nagy Imre-csoport (köztük Lukács György, Vas Zoltán, Újhelyi Szilárd, Vásárhelyi Miklós, felesége, Edit és három gyermeke: Júlia, István és Mari, Tánczos Gábor, Bácskai Vera, Losonczy Géza, felesége és Anna nevű kislánya, Rajk Júlia és ifj. Rajk László stb.) elszállásolásának fő felelőse (vagyis a jobbra székeley eredetű, de magya-

3 Nyilván azért, hogy a bennszülöttek még az akcentusukból se gyaníthassák, hogy idegenek, „egy szomszédos baráti ország” (N. Ceaușescu [1918–1989] szöveleménye) képzett szakemberei nyújtanak segédkezet az új magyar rezsim konszolidálásában! (B-KB)

rul meg sem mukkanó snagovi őrszemélyzet parancsnoka, minimum „felsőbb kapcsolata”) már 1956 augusztusában valamelyik „spanyolos” elvtársa, majd legkésőbb október 25-e után barátja, a belgrádi nagyköveti missziójából hazatért Münnich Ferenc vendégszeretetét élvezte. Vagyis 56 mozgalmas őszén sűrűn megfordult Budapesten. Még az sem zárható ki, hogy ekkortájt csaknem annyi időt töltött a magyar fővárosban, mint Bukarestben (persze inkognitóban). Az idevonatkozó mindkét értesülést időközben megtaláltam, s a történeti hűség kedvéért az egyiket betű híven míg a másodikat részlegesen ide-másolom.

„Románia különösen érdekelt volt a forradalom leverésében, és a politikai helyzet gyors (vissza)rendezésében. Már október végén két magas rangú, magyarul tökéletesen beszélő párttisztviselő, Valter Roman és Aurel Málnășan [1911–1986; 1949 és 1952 között a Románia budapesti nagykövete, később külügyminiszter-helyettes] félhivatalos úton Budapestre érkezett, hogy első kézből tájékozódjon a kialakult helyzetről. Még a november 4-ei második szovjet katonai beavatkozás előtt tértek vissza Romániába, és máris arról számoltak be a pártvezetésnek, hogy Magyarországon ellenőrizhetetlen, a román érdekeket súlyosan sértő folyamatok indultak el. A forradalmat gyakorlatilag nacionalista puccsként értelmezték, és feltétlenül szükségesnek tartották annak mihamarabbi elfojtását.”⁴ Stefano Bottoni egyik írásában román forrásokra hivatkozva további részleteket közöl. Eszerint a két többé-kevésbé magyar származású, magas rangú román komisszár (V. Roman és A. Málnășan) október 29-én – inkognitóban – utazott Budapestre, és azonnal félreverték a harangot! Első üzenetükben ez olvasható: „Az első kapcsolatfelvételekből (a Vöröskereszt aktivistái, a nagykövetségi elvtársak) és az utazás során szerzett benyomásokból kitűnik, hogy e pillanatban az általános helyzet sokkal súlyosabb, mint azt Bukarestben gondoltuk. És ez annak ellenére így van, hogy a fegyveres konfliktusoknak véget vetettek. Jelen pillanatban nincs olyan politikai erő, amely ellenőrzés alatt tudná tartani a helyzetet. Nem érződik a párt jelenléte. A kezdeményezés továbbra is a reakció és a kormány kezében van, utóbbi nyomása alatt engedmény engedményt követ. Megjelennek a burzsoa pártok szlogenjei. A szovjetellenes hangulat elérte még a part- és államapparátust is [...] A szovjet nagykövetséget harckocsik veszik körül. A nacionalista szellemiség ereje minden elképzelést meghalad.”

A román felső vezetés félelme abban is megnyilvánult, hogy különleges műveleti csoportot hoztak létre, amelyet a kommunista Románia későbbi „legjobban szeretett fia”, Nicolae Ceaușescu (1918–1989) „és egy Bukarestbe kihelyezett KGB-tanácsos” koordinált. A csoport feladata az volt – olvashatjuk S. Bottoni tanulmányában –, hogy „az I. Csoportfőnökség (külső kémelhárítás)” által „előállított hamis osztrák, nyugatnémet, francia és olasz útlevellekkel” ellátott, „nyu-

gati túristának álcázott, magyar nemzetiségű tiszteket”⁵ dobjanak át a forrongó „szomszédos baráti országba” (N. Ceaușescu).

Erről forrásaink szegényessége miatt közelebbit egyelőre nem tudunk, de egy kanadai történésznő viszonylag új keletű tanulmányából kiderül, hogy a budapesti román követséget felkészületlenül érte a forradalom kitörése, és a részben magyar eredetű munkatársak – köztük Adalbert Tothfalusi [Tóthfalusi Béla] konzul – hibát hibára halmoztak (incompetence and timidity of Romanian diplomats in Hungary), kivált főnökük, Ion Popescu-Puțuri (1906–1993) nagykövet.⁶ A kanadai kolléga tényként állítja, hogy a budapesti követségről érkező „gyér és eltorzított értesülések vagy a kulcseseményekről készített teljesen hiányos jelentések, amelyeket az irredentizmustól való rettegéssel kombináltak, felkorlácolta a rezsim eleve létező előítéleteit. Amellett lehet érvelni – folytatja gondolatmenetét –, hogy minden jelentés arra ösztönözte a bukaresti politikacsinálókat, hogy különleges intézkedéseket tegyenek a tények összegyűjtésére, ezáltal kompenzálva diplomáciai testületük működésének hiányosságait.”⁷

Ezek szerint, bár konkrét adataink nincsenek rá, nem egészen elképzelhetetlen, hogy amennyiben a román felső vezetés tényleg elszánta magát a cselekvésre, a „különleges intézkedések” sorába a szupertitkos kommandó átvezénylése is beletartozhatott és bizalmas diplomáciai megbízatása mellett V. Roman lehetett a hazánkba irányított romániai magyar titkosszolgák főnöke is, legalábbis valamiféle előjárója, már csak azért is, mert még I. Hohenzollern Mihály román király (1923–2017) nevezte ki hadseregtábornokká és vezérkari főnökké... mármint az 1947. december 30-án kikényszerített svájci emigrációja előtt!

A feltételezés még életszerűbbé válik, ha tudjuk: Valter Romant még az Osztrák–Magyar Monarchiában anyakönyvezték Neuländer Ernő névvel (a Roman mozgalmi nevet brünni mérnökhallgatóként vette föl a harmincas évek derekán), akinek köztisztviselőként álló nagyatyja az 1910-es/20-as években magyarul dicsérte az Urat az egyik nagyváradai zsinagógában.⁸ Vagyis V. Roman, bár romának vallja magát, azért „beszél tökéletesen magyarul”, mert ez az anyanyelve! Nyilván az sem írható a véletlen számlájára, hogy V. Roman 1946-ban született fia, Petre Roman, a pirospulóveres, „rendszerváltós” román kormányfő, toulouse-i egyetemistaként szintén egy Nagyváradról Frankhonba emigrált, korosodó magyar hölgnél volt kosztos diák.⁹ Valószínűleg itt a francia volt a társalgási nyelv, esetleg a román, mert a spanyol anyától született román mi-

5 Bottoni 2005.

6 Grainville.

7 Grainville, uo.

8 Ezt az értesülést a bukaresti Kriterion Kiadó által 1982-ben szintén publikált egyik regényfordításom (Constantin Țoiu: *Vadszőlőlugas*. Szerk. M. Szemlér Judit. Bukarest, 1982, Kriterion – első kiad.: Budapest, 1980, Európa Könyvkiadó) Gondolkodtató cselekmény c. utószavát (uo. 475–482) jegyző Kovács Jánostól [1921–1997] szereztem 1982 körül, aki váradai középiskolás korában egy házban lakott a Neuländer-famíliával a „Pece parti Párizsban”.

9 Vö. Roman 1992.

niszterelnök sohase tanult meg magyarul, és dührohamot kapott, ha emlékeztették apai ági felmenőire!)

Ha pedig az olvasó azt is mérlegre teszi, hogy Valter Roman – Gerő Ernő, a Tömpe-fivérek (András és István), Münnich Ferenc s a szintén erdélyi származású Rajk László társaságában – részt vett a spanyol polgárháborúban, természetesen a „jó oldalon” (V. Roman mindkét feleségét is innen vitte magával Bukarestbe: az első, Carmen, Dolores Ibarruri egyik titkárnője volt, míg a második, Petre édesanyjának a neve: Hortensia), talán nem szükséges külön is hangsúlyoznom, hogy „spanyolosként” milyen szoros baráti kötelékbe került a Rákosi- és Kádár-korszak „köménymagjával”.

S hogy miért jutott eszembe éppen most, 2017 augusztusában ez a rejtélyes história? Rövidre zárva azért, mert:

1. Futball-esszém három főszereplője (Puskás Ferenc, Albert Flórián és Varga Zoltán) egyaránt megkülönböztetett becsben álló célszemélyek voltak, titkosszolgák hada „dolgozott” rajtuk: hosszú éveken, évtizedeken át figyelték minden lépésüket, és rendszeresen jelentettek róluk. A legbanálisabb történeteket is. Bármit! Mindent, amit csak a papír elbírt. (Ki kivel mikor találkozott, főként külföldön, ki forgat a fejében disszidálási szándékot, mit és mennyit csempészett, kinek a megbízásából hozott be pl. Svájcból drága gyógyszereket, kik a barátai, ismerősei és nepperei, melyik külföldi követség közbenjárásával akar nyugati luxusautóhoz jutni, ki kivel jár össze, mit mondott az öltözőben, a társasgépkocsiban vagy a fehér asztalnál, ki tett szovjet- vagy rendszerellenes kijelentést, kinek volt sürgősen szüksége bőrgyógyász szakorvosra, aki az ott-honi doktoroknál gyorsabban és hatékonyabban tudta kikúrálni egy-egy félrelépés nem kívánt következményeit etc.) Gyakran ugyanazok az informátorok, titkos megbízottak (tmb-ék), titkos kapcsolatok, társadalmi kapcsolatok (tk-ák), akiknek rangja, szolgálati beosztása, beszervezésük körülményei, azok indoka és érzelmi fedezete, motivációjuk forrása és intenzitása, értesüléseik operatív hasznosíthatósága s riportjaik intellektuális színvonala olyannyira különböző, hogy szakértő legyen a talpán, aki biztonságosan el tud igazodni e polipszerű hálózatok belső hierarchiájában. Én ezt meg sem fogom kísérelni! S mivel történészként – a sine ira et studio (harag és részrehajlás nélkül) jegyében – ítélni sem igen kívánok senki felett, nem fogom őket közkeletű magyar nevükön (besúgó, spicli, téglá) sem említeni. Az esetek többségében beérem a semlege-sebb konnotációjú titkosszolgával, hálózati személlyel vagy ügynökkel, esetenként az informátorral, néha „raportőrrel”.

2. Mivel közel negyedszázada a magyar hírszerzés és elhárítás, valamint a belbiztonság iratanyaga 1990-ig immár különösebb akadály nélkül kutatható, fiatal történészek és levéltárosok serege (Tischler János, Majtényi György, Takács Tibor, Koós Levente, Ungvári Krisztián, Vörös Csaba, Izing Róbert, Rigó Balázs, Tabi Norbert, Tobak Csaba, Krahulcsán Zsolt, Orbán-Schwarzkopf Balázs történész-levéltáros, Vörös Géza történész-levéltáros, Kis Kapin Róbert levéltáros etc.) vizsgálódik a szóban forgó aktákban, s számos kiváló cikkben, tanulmány-

ban, könyvben tette közzé felismeréseit, eredményeit. Főként nekik köszönhetően napjainkban már csaknem köztudomású: az Albert-dosszié, fedőneve „Császár”, Varga Zolié pedig a „Labdarúgó”. Mi tagadás, egyik sem falrengetően eredeti, mint ahogy nem szakad le a plafon a „Szőke” célszemély, alias Mézshöly Kálmán vizsgálati dossziéjának kódjától sem. (Ő testi-lelki jóbarátjával, Farkas Jánossal szintén csempészés, némi bundázás és magánéleti kilengések tárgyában került a hatvanas évek végén a célkeresztbe.)

Puskás Ferenc 1958. február 20-án – „hazaárulás” ügyében – lefektetett körözési dossziéja némileg invenciózusabb kódot visel: „Vándor”. Egyszersmind ez a legvaskosabb is, nem kevesebb, mint 514 oldalt tartalmaz 32 tételben. A szakemberek nem siették el a dolgot: Farkas Gyuláné „r.szds” csupán 1972. június 26-án zárta azt le.¹⁰ (Bocsássuk máris előre: a gyanú megalapozatlannak bizonyult: Puskás olyan ártatlan volt, mint egy húsvéti bárány vagy mint egy ma született csecsemő! A fedőnevek megválasztásának témájára később még visszatérek!)

*

Egy kis forráselemzés – a korlátozott pozitivizmus jegyében, I.

S most lépünk még közelebb a témához, és olvassunk bele az ÁBTL-3. 1. 9.-0-11912 jelzetű aktacsomó – a Puskás-dosszié – 91., 98. és 100. sorszámú anyagaiba! Először néhány részletet fogok idézni belőlük – a legszükségesebb kommentárokkal szorítkozva. (Már csak azért is, mert ezek szövege indította el bennem a Valter és Petre Romanig ívelő bizarr gondolattársítást.)

Ezt kapjuk:

„[Puskás] Jelenleg a disszidens magyar sportolók ún. »Világszövetségének« az elnöke. Ilyen minőségben a külföldi sajtóban tett nyilatkozatáról nincs tudomásunk.” Az 1954. július 4-ei berni vereség után diszkrét pocakot eresztett, s jó pár kilót máris felszedett (ezért bírálói által „puttonyos őrnagyként” is emlegetett) Öcsi tehát funkcióban van: fontos ember. Az irat így folytatódik: „A [dél-]amerikai túra után nagyobb összegű dollárt helyezett el Kása Ferenc Bécs, Neustiftgasse 52. sz. alatti lakosnál, aki adataink szerint a CIC. [Counterintelligence Corps, az amerikai katonai titkosszolgálat, az United States Army Intelligence and Security Command elődszervezete] ügynöke. Puskás már az ellenforradalom előtt kapcsolatban állt Kásával. Puskás magyarországi és ausztriai kifizetéseit ma is Kása intézi” (91. sz. dokumentum).¹¹

Vagyis a magyar elhárítás abban a hiszemben van, hogy Puskás Ferenc, a már csak virtuálisan létező összmagyar nemzet Öcsije, a Rákosi-korszak bálványa amerikai kém! A feltételezés annyira abszurd, hogy akár egy kézlegyintéssel

¹⁰ ÁBTL-3.1.9.-O-11912, Körözési dosszié.

¹¹ ÁBTL-3.1.9.-O-11912/91. Vö. Takács 2014, 65–83.

is elintézhetnék! De nem lehet, mert a gyanú már 1956 előtt befészkelte magát az illetékesek agyába. Olyannyira, hogy a szintén világklasszis Czibor Zoltánt is ráállították.

A Czibor-dosszié

Majtényi György 2009-es *K-vonal* című kitűnő könyvéből,¹² újabban pedig Koós Levente egyik rövid cikkéből¹³ és gondosan okadatolt magvas tanulmányából¹⁴ sajnos fehéren-feketén kiderül: az excentrikus, fékezhetetlen temperamentumú, elviselhetetlenül rossz természetű szélsőcsatár annyira gyűlölte Puskást, Bozsikot és társait, hogy még erre a minősíthetetlen feladatra is kapható volt, csak-hogy minél többet ártson nekik. Különösen az Aranycsapat kapitányának! Koós megpróbálja menteni „Rongylábút”, kimutatva, hogy „Sztójánovics Péter” fedőnévvel jórészt értéktelen, semmitmondó jelentéseket adott, összesen talán 25 darabot – 1955-től már írásban is! Az utolsót 1956 őszén, nem sokkal a forradalom kitörése előtt.

Egy másik fiatal kutató, Izing Róbert ugyanerre a következtetésre jut, s az érvkészletet egy újabb lehangoló adattal egészíti ki: Czibor használhatatlanságának az is bizonyítéka lenne, hogy – idézem – „Így került a képbe dr. Fried Tamás csapatorvos, akinek a beszervezését alaposan leírják a levéltári dokumentumokban.”¹⁵

Erre máris van, analógiás alapon, egy halk közbevetésem: Albertről és Vargáról is többen jelentettek, vagyis ez a logika formálisan ugyan kikezdehetetlen, mégsem vehetünk rá mérget, hogy fedi a teljes valóságot! S az egyetlen (egzisztenciális zsarolással beszervezett) csapattárs, „Nemere” (mármint a legalább féltucat további, változatlanul jóteknő homályban maradt „munkatárs” közül), aki üdítő kivételként, megrázó gyónás formájában 2004 októberében maga rántotta le a leplet titkosszolgálati múltjáról, egyszerre volt informátor és célszemély. Jellemző helyzete fonákságára, hogy egyik riportjában, „bundaszerzőként”, maga jelenti fel önmagát, az pedig egyenesen abszurd, hogy egyik volt játékosárs telefonon úgy kommentálta a feltárulkozást, hogy élete legnagyobb ostobaságát követte el! No, nem azért, mert hagyta magát lépre csalni és beszervezni, hanem azzal, hogy ország-világ előtt ezt bevallotta! (Ide tartozik ama saját tapasztalatokon alapuló személyes véleményem: nemigen volt nála jobb indulatú, segítőkészebb, empatikusabb futballista a Fradi öltözőjében. Az már más lapra tartozik, hogy személyisége mennyit torzult a hosszú nyúlt „raportíri tevékenység” során... Magvas szaktanulmányokból tudható: nem csupán

12 Majtényi 2009, 141–145.

13 Koós 2015/1, 61–63.

14 Koós 2015/2, 67–81. vö. <http://player.hu/sport-3/puskas-ocsi-amerikai-kem/>). Ld. még Takács 2014, 67–68, 75.

15 Izing.

magát a jelentésírás formai követelményeit kellett megtanulni, hanem – idézem – „a »beszervezettek« birtokba vették a politikai rendőrség egyik legfontosabb eszköztárát, a feljelentések nyelvét. Másképp fogalmazva: az a nyelv, amelyhez a jelentések szerzői alkalmazkodni kényszerültek, átformálta a szűkebb környezetükről alkotott képet és saját identitásukat is.”¹⁶

Rejtvényfejtés a Fradiban

A futball iránt érdeklődők széles táborában, s főként persze Fradi-berkekben, azóta is állandó, halk beszédtema: kik rejtőzhetnek az egyelőre megfejthetetlen fedőnevek – „Bálint”, „Jászsági”, „Csillag”, „Szécsi” – mögött? Ez úgy is felfogható, mint a bennünk, zsigereinkben szívósan tovább élő Kádár-rendszer boszszúja, hiszen mindenkiben kiirthatatlanul lappang a gyanú: x vagy y vajon nem jelentett vagy „csacsogott”-e rólam is annak idején, vagy z valóban olyan testi-lelki jóbarátom volt-e, amiként gondoltam, s nem csupán érdekből csapódott hozzám, s kereste társaságomat? Mármint, hogy az én segítségével kerüljön be, majd szilárdítsa meg a helyét a csapatban (másokat esetleg körmönfont módon a „padra” szorítva, majd az öltözőből is elmarva), vagyis részese lehessen az utazásokból, csempészésekből s később a sajnos hihetetlen mértékben elhanyagozó bundázásokból etc. származó pluszjövodelemeknek...

„Tudtuk, hogy a labdarúgó pályája 10-12 évig tart, ez alatt kell bebiztosítani az életét.” (Puskás Ferenc)

Itt jegyzem meg, ami a futballisták számára evidencia ugyan, de nem biztos, hogy meg is fogalmazzák maguknak (a kívülállókban pedig többnyire egyáltalán nem tudatosodik!): egy akármilyen kiváló képességű labdarúgónak rendszerint körülbelül másfél évtizede van arra, hogy a jövőjét megalapozza, vagyis összegyűjtsön annyi pénzt, tőkét, hogy házat, telket, üdülőt, márkás kocsit vegyen, gyermekeit taníttassa, pályára állítsa. S persze megszerezze azt a társadalmi elismertséget is, hogy karrierje végén nyugodtan hátradőlhessen, s derűsen élje le hátralevő életét. (Persze ha tiszta a lelkiismerete.) Ehhez megint pluszfogyasztás, luxuscikkek, vagyis sok-sok pénz kell. Ráadásul minden nagyon gyorsan történik, gondolkodni, mérlegelni, nemigen van idő, gyorsan kell dönteni, váltani, kompromisszumokat kötni, megalkudni. Mert, ismétlem, kizárólag egyetlen valódi cél van: be kell kerülni, majd bent kell maradni a csapatban. Ha törik, ha szakad. Ez létkérdés! Ezért a futballisták minden árat megfizetnek, mese nincs! S van még egy további mozzanat, ami a focista hétköznapi és különösen a futballmeccsek igazi vonzerejét adja: a dolgok nem csupán hallatlanul gyorsan történnek, hanem a kívülállók, a közönséges halandók számára felfoghatatlan intenzitással is. A futballista lét – Kiss László, az

16 Horváth 2017, 274.

eddig legjobb Albert-monográfia¹⁷ valódi szerzője (mellesleg maga is kiváló adottságú NB I-es játékos, az 1984-ben La Rochelle-ben Európa Bajnokságot nyert¹⁸ Magyar Újságíró Válogatott frontembere – Hegyi Iván, Kaplár F. József, Malonyai Péter, Nagy N. Péter, Módos Péter, Szabó Illés, Várkonyi Sándor etc. mellett) szép szavával – sűrített létélmény! Kéretik ezen elgondolkozni, mielőtt pellengérré állítjuk a világ futballistáit. (Mondjuk, legújabban Neymart, akinek sohasem lesznek olyan fantasztikus partnerei, mint Messi és Suarez voltak, következésképpen senkivel sem fog többé olyan szinten és harmóniában futballozni, mint velük, mégis a 222 millió euro mellett döntött... S ott van persze még a túlnövesztett ego is: most vagyok huszonöt éves, én is szeretnék egyszer Number one lenni, ideje kilépni Messi árnyékából... Az már más lapra tartozik, hogy a 2018-as világbajnokságon tanúsított provokatív magatartása nem sok jót sejtet tervei megvalósíthatóságát illetően...)

Czibor Zoltán és a hálózatok

S itt ismét meg kell szakítanom elbeszélésem fonalát, mert a Czibor-ügy döbbenetes ténye, ha tényleg igaz, számtalan újabb kérdést vet föl.

Mindenekelőtt azt bizonyítja, amit úgy is tudunk, legfeljebb nem merünk szembenézni vele: az Aranycsapat mítoszában rútt folt keletkezett, az „aranylábú fiúk” korántsem félistenek, gyarló, esendő emberek ők is, mint mi valahányan. De vajon miért is lennének különbek nálunk, közönséges halandóknál? Hiszen ők is csak ama szétesett, ismételten zsákutcába sodródott, kohézióját, magabiztosságát, a „boldogabb jövőbe” vetett hitét és iránytűjét régen – legalább 1920 óta – elvesztett közeg: a XX. századi magyar társadalomfejlődés és mentalitás produktumai, mint mi magunk, mindnyájan. Kivétel nélkül!

A dolog annál is sajnálatosabb, mert a „Bolond” (szűkebb baráti körben: „Gonosz”) becenevű jobblábas balszélső, Sándor Károlyval (az állandó tartalékkal) és Puskás Ferencsel, a kapitánnyal együtt a „verhetetlen tizenegy” legélesebb eszű és – megkockáztatom – legmélyebben gondolkodó tagja volt.

Ha belehallgatunk egy pár évvel halála előtt készült interjújába, alig hiszünk a fülünknek. Rangos filozófusok vagy történelembölcselek is ritkán ejtenek ki a szájukon ilyen letisztult, megszenvedett gondolatokat az egymásnak okozott, már behegedt, de örökké sajtó gyötrelmes lelki sebekről, az emberi lét hiába- valóságáról, a látszatok uralmáról, az embertársainknak előadott folytonos színjátékról, az önmagunkat is becsapó „élethazugságokról”, amelyek szétszalazhatatlan gubancként, állandó önigazolási kényszer formájában végigkísérik evilági mindennapjainkat. Mindhalálig! Mintha Emil Cioran, a „kétségbeesés filozófusát” hallgatnánk... E megállapításunknak nem mond ellent Czibor ama elejtett megjegyzése, miszerint „50-ben engem ki akartak emelni, hogy Czibor

17 Albert 2007.

18 Vö. Hámori 1984.

elvtárs, hagyja abba fél évre a futballt, s majd a politikai képzés után folytathatja”, amit csak úgy tudott kivédeni, hogy kivétette a manduláját Kreis dokival, a válogatott sportorvosával... Arról persze nem beszél, konkrétan kik keresték meg...¹⁹

De Czibor szánt szándékkal a rosszat választotta, már-már sátáni gonosszággal, ártani, rombolni akart, minden áron. Képtelen volt elfogadni, beletörödni: Bozsik és Puskás előtte van a rangsorban. Több pénzt kapnak, nagyobb a hírnevük, a társadalmi presztízszük. Ez éppen az Aranycsapat 1954. május 18-ai egyik legnagyobb diadalát (Magyarország–Anglia, 7:1) közvetlenül megelőző „bélelt boríték-osztáskor” tudatosodott benne végképp (Puskás és Bozsik borítékjában a legenda szerint kétszáz-kétszáz ezer, a három volt fradistáéban viszont mindössze tízezer forint lapult,²⁰ már ha tényleg borítékban, nem egyéb formában kapták?), amelynek következtében az első félidőben csak kóválygott a pályán, de a szünetben leesett nála a húszfilléres, valósággal begolyózott, s őrző zsenialitással játszottá végig a második félidőt, tarthatatlannak bizonyult. Sokak szerint az volt legbrilliansabb szereplése, egyszersmind a híres csapat morális szétesésének kezdete. Pusztuljanak hát az útjából, mert ő, Czibor Zoli, a mélyről indult komáromi vasutas fiú, legalább olyan tehetséges futballista, mint ők. (Ezt egyszer viccesen meg is fogalmazta pár évtizeddel később egy újságírónak, amikor körülbelül azt mondta: Bozsik és Puskás fantasztikus képességű játékosok voltak, „a világ legjobbjai közzé tartoztak”, de csak ő utána. Ez ugyan vitatható, de az már tény, hogy Puskáson kívül csupán ő lött gólt a helsinki olimpia és a svájci világbajnokság fináléjában, továbbá az 1961. május 31-ei, szintúgy Bernben rendezett BEK-döntőben a Benficának: a 76. percben a jobb-összekötő helyéről mintegy huszonöt méterről megeresztett elképesztő bombája technikai kivitelezettségében – egy pattanás után, bal külső rúszttal a jobb felső sarokba – a sportág történetének legnagyobb dugói közé tartozik, s szakírók szerint „Rongylábú” minden spontán zsenialitását magába sűríti.)

A fáma szerint az öt focistaként legjobban ismerő s a Wankdorf stadionban szintén jelenlevő Puskás a lelátón fogadásokat kötött, hogy Czibor a meccs vége felé gólt fog rúgni, nem is akármilyent. Erről két dolog is eszembe jut: bár sem Kocsissal, sem Cziborral nem volt jóban, és „Kockával” Spanyolhonban is riválisok voltak, mégis, ha csak tehetette, elment fontosabb meccseikre, az öt minde nélkül eltökélten „fúró” Czibort pedig „kimosta” az EMKE-botrányból.²¹ Még az sem zárható ki, sejtette, hogy „Rongylábú” rá van állítva... Mégis akkora volt bennük és közöttük a betyárbecsület, hogy az minden ellenérzést felülírt. Vö-

19 Vö. Kő 1997, 258.

20 Sokan tartják úgy, hogy ez az eset bontotta meg a csapategységet, és mérgezte meg az addig kifogástalan bajtársi szellemet! Vö. 10-10 – Czibor és Kocsis ért fel 1 Puskással? 19 sztori a XIX. világbajnokság előtt, VI. rész. Forrás: https://index.hu/sport/futball/2010/vb/cikkek/10-10_czibor_es_kocsis_ert_fel_1_puskassal/

21 Lásd erről bővebben B-KB 2008. Vö. Bocskai 2007, 170–172.

rös Csaba nemrégiben közzé tett, az ÁVH által lefoglalt Puskás-levelezésből kitűnik, hogy Pancho nagy együttérzéssel figyelte a hétagú Czibor-család szűkös római életkörülményein javítani próbáló balszélső barcelonai csapatkeresési akcióját, amelyet, talán mondani sem kell, ezúttal is Kubala oldott meg, akárcsak Kocsis esetében, s rendszeresen beszámol pesti levelezőpartnereinek otthoni legfőbb vetélytársai fényes katalóniai előmeneteléről.²² Ez az egymás futballtudásának tisztéletén alapuló attitűd, nyilván nem függetlenül a polgári világból öröklött *gentlemenlike* a Kádár-rendszerben felgyorsult megállíthatatlan sorvadásától, már elpárolgott a hatvanas évek sztárjaiból. (Más variáció szerint, ez a Puskás-jóslat egy korábbi mérkőzésen történt, az Inter elleni elődöntőben, amelyet a katalánok 4:3-ra nyertek a magyar szélső az utolsó percekben szerzett góljával.) Mindhiába: a mérkőzést Guttman Béla (1900–1981) csapata, a Benfica nyerte, ugyanúgy 3:2 arányban, ahogy az Aranycsapat is vereséget szenvedett nyolc esztendővel korábban a nyugatnémet nemzeti tizenegytől – ugyanott.

A másik Barça-gólt Kocsis fejelte a meccs első fél idejének 20. perce körül, a jobbszélső pedig, mint pályája legelején a Ganz csapatában, a búcsúra készülő Kubala László volt az akkortájt Európa egyik legjobbjának tekintett ötösfogatban – benne három magyar világklasszissal. Erről egy francia nyelvű cikkben azt olvastam, hogy Kubaláék féltucat kapufát rúgtak (megnéztem: Kocsis legalább kettőt, fejvel is, lábbal is), köztük több olyat is (például azt, amely a mérkőzés utolsó harmadában mindkét kapufáról kifelé pattant!), hogyha nem szögletes, hanem gömbölyűre esztergált a lécs, több góllal nyerik a találkozót. És ha hiszik, ha nem, ezt a dupla kapufát a tizenhatos baloldaláról épp Kubala lőtte, egy pattanás után, szintén bal külsővel. Mondhatnánk, ez is másképpen volt megírva. Ki tudja, nem azért-e, mert – a magyar fátum parányi részelemeként – három magyar is a pályán volt. Így, sovány vigaszként a negyedik, a portugálok edzője, a világfutball törtéájának egyik legkiválóbb tréner, Guttman Béla vehette át a trófeát.

Nota bene: 1958 és 1961 között Czibor helye biztosabb volt a Barça csatársorában, mint másik két Pestről elszármazott extraklasszis társának. Pedig, tudjuk már: Kubalát az évszázad legjobb katalán futballistájává választották, és szobrot emeltek neki a nevét viselő Nou Camp előtt. Egyszerűen megkerülhetetlen volt, még a magyarokat nemigen szerető Helenio Herrera sem merte a kispadra ültetni, mert – Puskás szavaival – „Zoli nagyon jól játszik, őt nem tudja kihagyni, mert megölné a közönség”.²³

Az már egy másik történet, hogy intrikus természete, izgága, zabolázhatatlan, krakéler viselkedése miatt nem újították meg az 1961-es „második berni döntő” után nem sokkal lejáró szerződését. Lényegében azzal a bődületes góllal búcsúzott a futballvilágtól. (Groteszk fintora ismét a sorsnak, hogy

²² V. Cs. FFT, 2018/7.

²³ Uo. 81.

beszervezője és első „tartója” a Horthy-érát közvetlenül megelőző másik el-
lentmondásos korszak névadója: egy „Ferencz József” nevű ÁVH-ás főhad-
nagy volt!)

S ami intellektuális pallérozódása szemszögéből sokkal fontosabb, művész-
körökben forogván, Latabár Kálmán, Agárdy Gábor, Darvas Iván, Homm Pál,
Petress Zsuzsa, Sárdy János, Szentessy Zoltán, Takács Paula, Szabó Sándor stb.
barátjaként műveltsége, tájékozottsága is – Lóránt Gyulát leszámítva – jóval
nagyobb a futballistalétbe beleragadt, esetleg némi botcsinálta politikusi jártas-
ságot szerzett riválisainál. Szabó Sándor az amerikai magyar emigránséletbe
szintén belekóstolt nagyszerű színészünk például, némi elfogultsággal, így jel-
lemezte: „Ennek az Aranycsapatnak a legjelentősebb egyénisége, az igazi zse-
nije Czibor volt! Puskás nevétől visszhangzott a világ, Kocsis Sanyi csodálatos
megoldásait csodálták az emberek, de az ész, a legnagyobb művészet Czibor
Zoliban volt. Ha ő égett, égett a csapat, az ő tüze mozgatta a gépezetet. Kedvet-
len is tudott lenni, rossz is, de ha kapott egy feladatot, amit neki kellett megol-
dania, ha érezte a felelősséget: tüzelt, csillogott, ámulatba ejtett [...] Ismertem
az Aranycsapatot – ismétli meg egy sorral lejjebb –, közöttük a pályán és a pá-
lyán kívül is [Czibor] Zoli bizonyult a legnagyobbknak.”²⁴

Czibor engesztelhetetlen sértettségét, megbántottságát Szepesi is megöröki-
tette emlékirataiban, ilyenformán: „mindig magányosnak érezte magát. Sokat
panaszkodott, hogy őt nem értékeli igazán, a magyar Aranycsapatban nem jut
olyan elismerés osztályrészéül, mint amit önfeláldozó, a csapat érdekeit szol-
gáló játéka alapján megérdemelve.” Majd így folytatja 1974-es keltezésű vissza-
emlékezését: „Barcelonában történt. A Vasas játszott a spanyol piros-kékek, a ki-
kötváros világhírű csapata ellen, s a mérkőzést követően a Las Ramblas egyik
elegáns, a századelőt idéző kávéházában ültünk, Illovszky és jómagam ott-
honról, Östreicher Emil, Kubala Laci és Czibor Zoli a barcelonai »különítmény-
ből«. Míg élek, nem felejttem el Zoli két mondatát. Az egyik a magyar futballra
vonatkozott: »Rendtelenség van otthon a labdarúgásban. Nem tudom, hogy
a vezetésben vagy az edzőkben van a hiba, de nekem hiányzik az átgondoltság.
Ha így folytatjuk, nagy baj lesz, lemaradunk Európától.« Illovszky Rudi nem
sértődött meg, sőt igazat adott Zolinak: »Valóban, Marseille után itt volna már
a rendteremtés ideje...«” [Vagyis a további mélyrepülést megalapozó Kutas-
korszak! – B-KB.]

De olvassuk tovább Szepesit: „A másik barcelonai emlékem: arról esett szó,
hogy miért nem látogatnak már végre haza, hiszen mindenki szeretettel várná
őket. S akkor Zoli a következőket válaszolta: »Lehet, hogy nem esne bántódá-
sunk... De ha mégis, akkor csak egy ember lenne köztünk, akiért megmozdul
az egész ország: Puskás Öcsi. Értünk [értsd: Kocsisért és Cziborért] senkinek
nem fájna a szíve.«

24 Bocsák 2007, 192–193.

Czibor mélyről jövő, őszinte szavai, amelyek ismételten bizonyítják kivételes érzékenységet és intelligenciáját, szíven ütötték az Aranycsapat „tizenkettedik tagját”, mert ezt írja:

„Bevallom, fájtak ezek a mondatok. Valami olyasfajta keserűség ülte meg húszévnyi spanyolországi tartózkodás után is Zoli szívét, annyi fájdalom csendült ki szavaiból, ami szomorúsággal töltött el. Mondtam is Zolinak: ennyi év után már meg kellene békülnie. A késő éjszakai órában felcsattant a hangja: »Én is szeretem Öcsit, de Te, Gyuri csak őt láttad a pályán!«”²⁵ Megjegyzés: Jóllehet, ez a passzus valóban Cziborra van kihegyezve, még egy témánk szempontjából fontos dolgot is elárul, amelyről a továbbiakban lesz részletesebben szó: 1947 és 1949 között Östreicher Emil Galamb utcai vendéglőjében életre szóló barátság szövődött Kubala, Illovszky, Szepesi – és természetesen Östreicher között! És szintén összefügg e fejezet témájával, hogy egy újabb adat szerint nemcsak Szusza, Bozsik és Puskás tartozott a borozó törzsvendégei közé, hanem Kocsis, Budai II. és Czibor is...²⁶

(Folytatjuk)

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Magyar Országos Levéltár (MOL)

nemzetisport.hu online

1956 Erdélyben – 1956 Erdélyben: a forradalom elmaradt, de a megtorlás nem [Beszélgetés S. Bottoni történésszel http://foter.ro/cikk/20151022_1956_erdelyben_a_forradalom_elmaradt_de_a_megtorlas_nem]

Albert 2007 – Albert Flórián: *Életem a Fradi. Titkok az Aranylabda árnyékából*. Budapest, 2007, Ringier Kiadó.

Bocsák 2007 – Bocsák Miklós: *Aranykönyv. Hogyan éltek? És akik elmentek – Hogyan haltak?* Bp., é. n. [2007], M-Sport.

B-KB 2008 – Borsi-Kálmán Béla: Vasárnap Farkas Mihály lesz a balszélső. In Borsi-Kálmán Béla: *Az Aranycsapat és a kapitánya. Sorsvázlatok a magyar futballpályák világából*. Budapest, 2008, Kortárs Kiadó, 63–65.

Bottoni 2005 – Bottoni Stefano: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra (1956–1958). In *Folyamatok a változásban. A hatalomváltások társadalmi hatásai Közép-Európában a XX. században*. Szerk. Ablonczy Balázs és Fedinec Csilla. Budapest, 2005, Teleki László Alapítvány, 221–254.

Ch. G. A. FFT, 2017/7 – Ch. Gáll András: Emil és a detektívek. Negyedszázada hunyt el minden idők legnagyobb magyar futballmenedzsere. *FourFourTwo*, 2017/szeptember, 84–89 (világháló: <http://blog.hu/user/1246279/tab/data>).

Collingwood – Collingwood, Robin C.: *The Idea of History*. Oxford University Press, 1946; magyar fordítás: Gondolat, 1987.

25 Szepesi 1998, 144–145.

26 Vö. Ch. G. A. FFT, 2017/7.

- Grainville – Grainville, Johanna: Blame the Messenger? Bucharest and Its Bungling Diplomats in 1956; <https://vdocuments.site/blame-the-messenger-bucharest-and-its-bungling-diplomats-in-1956.html>
- Grosics 1 – [Munkatársunktól]: Köd utánam... Grosics és a besúgók: tudja, de nem mondja. *Népszabadság*, 2004. október 26., 24. (R.: „az ötvenes évek világverő együttesének tagjai között is akadt ügynök [...] minimum kettő [...] nem akar az illetők távollétében beszélni [...] mindkét általa ügynöknek tartott sportember meghalt már.”)
- Hámori 1984 – Hámori Tibor: Rendhagyó telefonjelentés Franciaországból. A magyar újságíró-válogatott Európa-bajnok. Tresor is gratulált. Kiss [László] és Hegyi [Iván] küldöndíja. Bokodi [Béla] és Várkonyi [Sándor] jubilál. *Népsport*, 1984. július 5., 4.
- Horváth Sándor: *Feljelentés, egy ügynök mindennapjai*. Budapest, 2017, Libri.
- Izing – Izing Róbert: És aztán megjött Czibor Zoltán gépfegyverrel a kezében („<http://player.hu/sport-3/czibor-zoltan-gepfegyverrel-a-kezeben-szidta-a-ruszkikat/>”).
- Koós Levente: Czibor Zoltán kettős élete. *ZÖLD FEHÉR*, 2015/szeptember, 61–63.
- Koós Levente: „Ha majd az ellenségek kibékülnek, otthon találkozni fogunk.” Czibor Zoltán és a belügy. *AETAS*, 2015/4. sz., 67–81.
- Koós 3 – Koós Levente: *Fradi volt, Fradi lesz...* (www.nemzetisport.hu/minden_mas.../fradi-volt-fradi-lesz-2572031).
- Kő 1997 – Kő András: *Szemétből mentett dicsőségünk. Volt egyszer egy aranycsapat...* Budapest, 1997, Magyar Könyvklub.
- Majtényi 2009 – Majtényi György: *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban*. Budapest, 2009, Nyitott Könyvműhely.
- Novák 2011 – Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája, 1965–1974*. Csíkszereda, 2011, Pro Print.
- Roman 1992 – Roman, Petre: *Le devoir de liberté*. Paris, 1992, Payot, 1 vol., 195. (Megjegyz.: a könyv hemzseg a valótlanágoktól, pl. épületes leírását kapjuk ifj. Roman ortodox keresztény hitben történt megkeresztelésének, ami apja zsidó eredetének, majd elkötelezett rendíthetetlen internacionalizmusának ismeretében igen kevésbé hihető.)
- Szepesi 1998 – Szepesi György: *Búcsú a mikrofontól*. Budapest, 1998, Paginarium Kiadó–Dabas Jegyzet Kft.
- Tabi 2012 – Tabi Norbert: *Futball és politika kapcsolata Magyarországon a II. világháború után. A hazai labdarúgás viszonya a kommunista diktatúrával 1945-től 1969-ig*. Szakdolgozat, kézirat, 2012.
- Takács 2014 – Takács Tibor: *Szoros emberfogás. Futball és állambiztonság a Kádár-korszakban*. Budapest, 2014, Jaffa Kiadó.
- Vári: Vári Attila: *Cselédfarsang* (Regény). Budapest, 2001, Palatinus Kiadó.
- V. Cs. FFT, 2018/7 – Vörös Csaba: Puskás Öcsi lefoglalt levelei. *Four Four Two*, 2018. július, 76–85.
- V. Cs. FFT, 2018/8 – Vörös Csaba: Budai II, Albert és Tichy autót vásárol. *Four Four Two*, 2018. augusztus, 88.

Kedves Barátunk!

**Kérjük támogassa folyóiratunk megjelenését
személyi jövedelemadója 1 százalékaival!**

**Nemzeti Kultúráért és Irodalomért Alapítvány
18223086-2-42**